

1. „KOŁOROWE JARMARKI”? STEREOTYPY, ROMOWIE I POEZJA PAPUSZY

AUTORKA: JADWIGA JAROSZ

Podczas zajęć uczennice i uczniowie poznają historię i kulturę Romów. Zajęcia te są próbą przyjrzenia się stereotypom oraz służą pracy nad nimi zarówno w kontekście kultury romskiej, jak i innych kultur. Poprzez zapoznanie się z twórczością pierwszej romskiej poetki – Papuszy (Bronisławy Wajs) – młodzież będzie miała okazję zrozumieć zawile losy polskich Romów. Materiał porusza kwestię stosowania słów „Rom/Romka” oraz „Cygany/Cyganka”, skłaniając także do szerszej refleksji nad funkcją i znaczeniem języka, jakim się posługujemy.

S

1. „KOLOROWE JARMARKI”? STEREOTYPY, ROMOWIE I POEZJA PAPUSZY

Zagadnienia:

- ▶ Władza polityczna, demokracja i prawa człowieka
- ▶ Migracje
- ▶ Różnorodność i stosunki międzykulturowe

- ▶ Wyjaśnisz, na czym polega mechanizm stereotypizacji.
- ▶ Dowiesz się, kim była Papusza, oraz poznasz wybrane wiersze jej autorstwa.

Formy pracy:

- ▶ Praca grupowa
- ▶ Praca z tekstem literackim
- ▶ Praca z tekstem popularnonaukowym
- ▶ Praca ze słownikiem

Czas trwania:

- ▶ 45 minut

Związek z podstawą programową:

- ▶ I: 1.2, 2.3, II: 2.2, 4.2, III: 1.5, 1.7

Środki dydaktyczne i materiały:

- ▶ Załączniki
- ▶ Słownik języka polskiego
- ▶ Wiersz Papuszy „Gdzie jest moja spódnica ze wszystkich kwiatów świata”

Pytanie kluczowe:

- ▶ Na czym polega wartość wierszy Papuszy?

Metody:

- ▶ Burza pomysłów
- ▶ Dyskusja
- ▶ Pogadanka
- ▶ Wykład

Cele zajęć:

- ▶ Zdobędziesz wiedzę na temat historii i kultury Romów.

MIN

Wprowadzenie

5

0
5

PRZEBIEG ZAJĘĆ:

1. Zapytaj uczniów i uczennice, jakie skojarzenia przychodzą im na myśl, gdy słyszą słowo „Cygan/Cyganka”. Wszystkie pomysły zapisz na tablicy, a następnie omów je, zadając młodzieży dodatkowe pytania:

- ▶ Czy określona cecha dotyczy całej społeczności czy tylko niektórych osób?
- ▶ Czy młodzież zna osobiście osoby pochodzenia romskiego?
- ▶ Z jakich źródeł młodzież czerpie wiedzę o kulturze romskiej/cygańskiej?

Wyjaśnij, że podczas lekcji zajmiecie się kulturą romską/cygańską, która często bywa postrzegana przez pryzmat stereotypów. Podkreśl niestereotypowe skojarzenia młodzieży, jeśli takie się pojawiły, i sam/sama odwołaj się do przykładów osób pochodzenia romskiego, które odbiegają od takiego wizerunku – np. Zlatan Ibrahimović, Charlie Chaplin, Edyta Górniak.

2. Kontynuując omawianie skojarzeń młodzieży ze słowem „Cygan”, zadaj pytanie, co oznacza czasownik „cyganić” i jakie budzi emocje. Wspólnie z klasą zastanówcie się, jakie znaczenie ma używanie słowa „Cyganie/Cyganki” i „Romowie/Romki” oraz w jaki sposób język wpływa na postrzeganie rzeczywistości.

Zwróć uwagę, że na określenie tej społeczności stosuje się zarówno słowo „Cyganka/ka”, jak i „Rom/ka”, a każde z nich niesie za sobą inne konotacje. Słowo „Rom/ka” jest bardziej poprawne politycznie i równościowe – jest używane w międzynarodowych dokumentach prawocłowieczych, nie wywołuje lawiny skojarzeń obarczonych stereotypami na temat tej grupy mniejszościowej. Słowo „Cyganka” ma z kolei swoje uzasadnienie pod względem historyczno-etnograficznym. Zdania jednak wciąż bywają podzielone – zarówno wśród samych przedstawicieli i przedstawicielek tej grupy (jedni wolą być nazywani Romami, inni Cyganami), jak i osób spoza niej, które zajmują się kulturą romską/cygańską. Warto przyjrzeć się argumentom obu stron, aby mieć świadomość, w jakich sytuacjach i kontekstach można używać obu tych słów, mając na względzie szacunek wobec tej grupy i jej kultury. W tym celu możesz zapoznać się z materiałami zaprezentowanymi w źródłach do niniejszego scenariusza, a jeśli zagadnienie spotka się z zainteresowaniem młodzieży, możesz zainicjować krótką dyskusję na temat tego, czy mówić „Rom/ka”, czy „Cyganka/ka”.

Praca właściwa	18	5	<p>3. Poproś, żeby jedna osoba znalazła w słowniku języka polskiego hasło „stereotyp” i je odczytała. Zapisz na tablicy cechy stereotypu: proste (upraszczając naszą rzeczywistość), nabyte (nie rodzimy się z nimi), błędne/niekompletne (stanowią tylko wycinek rzeczywistości), uwarunkowane kulturowo (w każdej kulturze mogą funkcjonować inne stereotypy odnośnie tej samej grupy), odporne na zmiany (trudno je zmieniać, ponieważ funkcjonują w zbiorowej świadomości danego społeczeństwa). Dodaj, że treść stereotypu stanowią cechy przypisywane danej grupie, zarówno te negatywne, jak i pozytywne (np. Romowie są muzykalni i lubią tańczyć), które także mogą być krzywdzące dla danej grupy. Zwróć uwagę młodzieży na to, że myślenie stereotypami może prowadzić do uprzedzeń – negatywnych ocen (np. na tle etnicznym czy religijnym), a to z kolei do dyskryminacji, czyli zachowań i działań wynikających z tych uprzedzeń.</p> <p style="text-align: center;"> <i>Możesz zanotować na tablicy następujący schemat:</i> <i>stereotyp + emocje = uprzedzenie</i> <i>uprzedzenie + władza/siła = dyskryminacja</i> </p>
	28	10	<p>4. Uprzedź klasę, że za chwilę przeczytasz na głos tekst o historii i kulturze Romów i Romek (załącznik nr 1). Poproś, aby uczennice i uczniowie zapamiętali jak najwięcej faktów.</p> <p>Zadaj pytania do przeczytanego tekstu:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Skąd najprawdopodobniej Romki i Romowie przybyli do Europy? W którym wieku? ▶ Ilu Romów i Romek zginęło w czasie II wojny światowej? ▶ Jakie wartości są szczególnie cenione w kulturze romskiej? <p>Zapytaj uczennice i uczniów, dlaczego tak niewiele wiemy o kilkusetletniej historii europejskich Romów/Romek. Zwróć uwagę na niskie wykształcenie tej grupy, koczowniczy tryb życia. Porozmawiaj z klasą o tym, dlaczego Romki i Romowie są postrzegani jako grupa aspołeczna. Opowiedz młodzieży o akcjach osiedleńczych, które miały miejsce w drugiej połowie XX wieku.</p>
	33	5	<p>5. Przedstaw klasie sylwetkę Papuszy (Bronisławy Wajs) – romskiej poetki. Zwróć uwagę, że Romowie i Romki w przeszłości byli grupą niepiśmienną, a wszelkie informacje przekazywane były drogą ustną. Stąd tak bardzo cenione są (zarówno przez Romów, jak i historyków literatury) teksty Papuszy – pierwszej romskiej poetki. Podkreśl, że Papusza jest nam znana dzięki zainteresowaniu dwóch polskich poetów: Jerzego Ficowskiego i Juliana Tuwima. Przeczytaj list Juliana Tuwima do Papuszy (załącznik nr 2).</p>
Podsumowanie	43	10	<p>6. Przeczytaj z młodzieżą wiersz Papuszy pt. „Gdzie jest moja spódnica ze wszystkich kwiatów świata”. Zwróć uwagę na to, że w literaturze mniejszości narodowych i etnicznych szczególnie ważny jest dialog między kulturami, w tym uniwersalne wartości, do których odwołują się pisarze i pisarki. Poproś uczennice i uczniów o pisemną odpowiedź na poniższe pytania, a następnie wysłuchaj kilku odpowiedzi:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Jak wygląda spódnica podmiotu lirycznego? Co się z nią stało? ▶ Czy opisana w wierszu spódnica może być symbolem? Co mogłaby symbolizować? ▶ Co na podstawie wiersza można powiedzieć o historii Romów?
	45	2	<p>7. Wspólnie z klasą zastanówcie się nad odpowiedzią na pytanie kluczowe: Na czym polega wartość poezji Papuszy?</p>
			<p>PRACA DOMOWA:</p> <p>1. Poproś, aby młodzież zanalizowała i zinterpretowała pisemnie wiersz Papuszy pt. „Nie chcemy bogactw”.</p>
			<p>Źródła: Dariusz Barański, „Cygan czy Rom? Oto jest pytanie”, w: <i>Gazeta Wyborcza</i>, 06.07.2013, http://wyborcza.pl/1,75248,14234030.html. Kinga Białek, „Romowie”, w: <i>Edukacja przeciw dyskryminacji</i>, Warszawa 2008, s. 81-92, http://www.voxhumana.pl/files/Edukacja.pdf.</p>

Małgorzata Krakowiak, *Romowie - tożsamość i pamięć*,
<http://www.pk.org.pl/artykul.php?id=20>.
Kultura polskich Romów. Poznajmy się: Materiały pomocnicze i inspiracje dla nauczycieli, red. Maja Dobiasz, Katarzyna Sołtan, Centrum Edukacji Obywatelskiej, 2014: http://bit.ly/ceo_Romowie, <http://www.ceo.org.pl/pl/szkolatorencji/news/miedzynarodowy-dzien-romow>.
Kuźniak Angelika, *Papusza*, Wołowiec: Wydawnictwo Czarne, 2013.
Papusza, *Lesie, ojczyzny mój*. Warszawa: Nisza, 2013.
Weronika Rokicka, „Krótka historia Romów” w: *Stop dyskryminacji w Europie/Romowie*, Amnesty International Polska, 2013.
Tragarz Michał, „My Romowie”: <http://www.ceo.org.pl/pl/koss/online/6/my-romowie>.

Załączniki:

Załącznik nr 1 – *Materiał pomocniczy: Krótka historia Romów*
Załącznik nr 2 – *Tekst literacki: List Juliana Tuwima do Papuszy*

KRÓTKA HISTORIA ROMÓW

Krótką historia Romów

Romowie najprawdopodobniej wyszli z Indii w IX-X wieku i przybyli do Europy w XIV wieku. Wkrótce byli obecni we wszystkich krajach kontynentu. Początkowo traktowani byli jako wędrowni pokutniky, a tym samym cieszyli się wielkim poważaniem w średniowiecznym społeczeństwie. Wraz ze zmianami społecznymi i światopoglądowymi czasów Odrodzenia zostali uznani za włóczęgów i innowierców. Od tego momentu datuje się próby przymusowej asymilacji Romów, ale także takie praktyki jak: branie ich w niewolę i handel Romami, wywożenie ich poza Europę do kolonii jako niebezpiecznych dla społeczeństwa. Za udzielanie im pomocy lub schronienia groziły kary. Ten stan utrzymywał się do XX wieku.

Po dojściu Hitlera do władzy Romowie zostali uznani podobnie jak Żydzi za grupę wymagającą wyniszczenia. W 1940 roku do obozów trafiły pierwsze transporty Romów, większość z nich zginęła podczas masowej akcji niszczenia taborów jeszcze na terytorium Niemiec. Podczas II wojny światowej zginęło 300-500 tysięcy Romów, czyli połowa ówczesnej populacji. W związku z brakiem własnego państwa i instytucji kulturalnych wiedza o zagładzie Romów jest wciąż bardzo niska. W 1971 roku pod Londynem odbył się pierwszy Światowy Kongres Cyganów. Zaprezentowano wówczas po raz pierwszy flagę cygańską i hymn, który na motywach tradycyjnej pieśni opracował jugosłowiański kompozytor Jarko Jovanović. Wtedy też powołano Światowy Związek Cyganów – Romani Unia. W 1993 roku Unia została przyjęta do ONZ i ma status członka-obszernika.

Kultura romska

Wiek życia w zagrożeniu, a tym samym izolacji, sprawiły, że w kulturze romskiej wartościami szczególnie cenionymi jest solidarność, lojalność wobec grupy, wierność rodzinie. Postrzegane jest to często jako zamknięcie i niechęć do integracji. Proces integracji ma jednak miejsce, ale żeby się dokonywał niezbędne jest stworzenie atmosfery otwartości oraz zagwarantowanie, że Romowie po otwarciu nie staną się obywatelami drugiej kategorii, jednocześnie tracąc swoje umocowanie w silnie zintegrowanej grupie.

Inne wartości szczególnie cenione w kulturze romskiej: szacunek dla starszych, rodzina, prawdomówność, celebrowanie romskości poprzez tradycyjne obchodzenie takich uroczystości jak chrzest, ślub, pogrzeb.

Romowie nie mają własnej religii – w większości przyjmowali religię państwa, w którym się osiedlili.

Źródło: Weronika Rokicka, „Krótka historia Romów” w: *Stop dyskryminacji w Europie/Romowie*, Amnesty International Polska, 2013.

LIST JULIANA TUWIMA DO PAPUSZY

Droga Pani!

Przepraszam, że tak późno odpowiadam na list z dnia 9 IV, ale byłem bardzo zajęty pracą i różnymi kłopotami. Listy Pani sprawiają mi zawsze dużo radości – tyle w nich serca i prostoty, bezpośredniej przyjaźni. Kiedy je czytam, zawsze mam wrażenie, że miła Cyganka Papusza patrzy mi w oczy i mocno ściska moją rękę. – Ciagle Pani powtarza, że nie jest Pani poetką! Mam nowy dowód – wiersz o kolczykach z liś ci. Ficowski ładnie go przetłumaczył, mogę więc stwierdzić, że to śliczny utwór. Niech Pani dalej pisze – i zawsze właś nie takie proste, z serca Cyganki płynące wiersze! Gdy się ich jeszcze trochę uzbiera, wydamy to w książeczce (po cygańsku z polskim przekładem). Będzie to pierwszy na ziemi polskiej druk cygański, więc swego rodzaju historyczna książka.

Bardzo dziękuję za miłe zaproszenie, z którego kiedyś skorzystam. Tymczasem jednak ani marzyć o tym nie mogę. Stan zdrowia nie pozwala mi na odbywanie żadnych podróży. Nawet w Warszawie mało z domu wychodzę.

Załączam serdeczne pozdrowienia i wyrazy przyjaźni dla Pani i Jej rodziny. Gdy Pani będzie czegokolwiek potrzebować, proszę zawsze śmiało napisać do mnie, a zrobię wszystko, co będzie w mojej możności.

Julian Tuwim

Źródło: Kuźniak Angelika, Papusza, Wołowiec 2013, s. 126-127, © Wydawnictwo Czarne.